

Агітаційно-політичний дискурс в контексті теорії дискурсу

С. Б. Шило

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, (м. Черкаси, Україна)
Corresponding author. E-mail: sylosvitlana@ukr.net

Paper received 25.01.17; Revised 28.01.17; Accepted for publication 29.01.17.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PH2018-150VI43-12>

Анотація. У статті описано феномен політичного дискурсу й виокремлено підходи до його інтерпретації. Систематизовано різні тлумачення понять «політичний дискурс», «політична мова» та «агітаційно-політична мова». Визначено два підходи до аналізу політичного дискурсу: вузький (дискурс політиків) та широкий (форми спілкування, у яких до сфери політики належить хоча б один зі складників: суб'єкт, адресат чи зміст). З огляду на основну мету політичного дискурсу – переконання адресата й спонукання до потрібного адресантові вибору, що реалізована за допомогою найпоширенішого засобу політичної боротьби – агітації, виокремлено агітаційно-політичний дискурс як різновид політичного дискурсу.

Ключові слова: політичний дискурс, агітація, політична мова, агітаційно-політичний дискурс.

Вступ. Інтенсивність політичного життя та розвиток технологій сприяли активному розвитку теоретико-методологічних досліджень із політичної лінгвістики та посиленню зацікавленості науковців вивченням новітніх проблем політичної комунікації. Нині мова набула вагомого значення в політичній сфері, оскільки вона є основним і безпосереднім елементом маніпуляції. Вивчення політичного дискурсу продиктоване здатністю переконувати й спонукати адресатів до правильних, на думку адресантів, дій.

Короткий огляд публікацій за темою. Політичний дискурс неодноразово ставав предметом особливої уваги науковців із різних галузей знань, зокрема й лінгвістики. Беззаперечний зв'язок мови й політики, адже жоден політичний режим не може існувати без комунікації. Основною функцією мови є передавання інформації з різною метою – переконати, поінформувати, закликати, дозволити, спонукати тощо. Мова політики специфічна з огляду на її дискурсивний характер: «більшість політичних дій є речовими діями за своєю природою, і тому політична діяльність постає як мовленнєва» [1, с. 20].

У сучасному мовознавстві простежено такі напрями дослідження дискурсології: теорія дискурсу (М. Л. Макаров, А. М. Баранов, Г. Г. Почепцов, Ю. М. Караулов, Д. Б. Гудков); аналіз українського дискурсу (Ю. Ф. Прадід, Л. Б. Нагорна, М. І. Мельник, В. В. Петренко, Н. В. Кондратенко); лінгвістичний аналіз та інтерпретація політичного дискурсу (А. М. Баранов, М. В. Гаврилова, В. З. Дем'янков, А. П. Чудінов, О. Й. Шейгал).

Однак на сьогодні одним із пріоритетних напрямів наукових досліджень залишається поле агітаційно-політичного дискурсу, зокрібно виокремлення його в межах інших типів дискурсу та зв'язок зі спонукальними конструкціями.

Мета статті – проаналізувати дослідницькі підходи до аналізу дискурсу загалом та політичного зокрема, простежити термінологічну багатозначність понять та виокремити різновид політичного дискурсу – агітаційно-політичний.

Результати дослідження. Незважаючи на нормативність та певну визначеність дискурсу в системі інших галузей науки, у лінгвістиці немає однозначного тлумачення, яке охоплювало б усі контексти його вживання. Існує безліч визначень цього поняття, в основі яких лежать різні критерії дослідження. Одне з найповніших трактувань дискурсу належить Т. ван Дейку, який уважав, що дискурс – це «комунікативне явище, складником якого є ще й соціальний контекст, надання інфор-

мації про учасників комунікації та процеси сприйняття повідомлень» [6, с. 103]. О. О. Селіванова подає декілька тлумачень терміна: «дискурс (від фр. *discours* – мовлення, у лат. *discursus* – блукати, розгалуження, розростання, коловорот): 1) зв'язний текст у контексті численних супровідних фонових чинників – онтологічних, соціокультурних, психологічних тощо; текст, занурений у життя; 2) замкнена цілісна комунікативна ситуація (подія), складниками якої є комуніканти й текст як знаковий посередник, зумовлена різними чинниками, що опосередковують спілкування й розуміння (соціальними, культурними, етнічними та ін.); 3) стиль, підмова мовного спілкування; 4) зразок мовної поведінки в конкретній соціальній сфері, що має певний набір змінних» [11, с. 119].

У сучасному розумінні «дискурс» трактують як процес і як результат, тобто вчені наголошують на тому, що особливістю дискурсу є його співвіднесеність із конкретними учасниками мовленнєвого акту – слухачем та мовцем, і намаганням адресанта вплинути на адресата. На підставі різних тлумачень поняття виокремлюють типи дискурсу. Як справедливо зазначає К. С. Серажим, класифікація дискурсів на сьогодні перебуває ще на стадії розроблення. Представники різних галузей знань пропонують широку типологію дискурсів, які не тільки відрізняються за критеріями, покладеними в основу їх диференціації, але й залежать від функційного навантаження цього терміна в інтерпретації вченого [12, с. 8].

Однак більшість дослідників послуговується найповнішою класифікацією, запропонованою Г. Г. Почепцовим. На основі різних видів семіотичних знаків дослідник виокремлює: літературний, фольклорний, міфологічний, ритуальний, театральний, неофіційний (позацензурний), неправдивий, лайливий, релігійний, театральний, рекламний, дискурс у сфері публік рилейшнз, теле- і радіодискурси, кінодискурс, етикетний, газетний, політичний тощо.

Політичний дискурс є особливим типом дискурсу, адже він обмежений певною соціальною сферою – політикою – й відображає цільову установку мовця на завоювання й утримання влади. У межах лінгвістичних досліджень диференціюють два підходи до аналізу політичного дискурсу: дескриптивний та критичний. Перший зосереджений на вивченні мовної поведінки політиків, риторичних прийомів, маніпулятивних стратегій, мовленнєвих засобів, змісту політичних текстів. Критичний підхід спрямований на дослідження мови як засобу влади та контролю, акцентує на соціальній нерівності. Якщо за дескриптивного методу дослідник є нейтральним аналітиком, то за критичного підходу він може підтри-

мувати одну зі сторін. Розрізняють також третій напрям дослідження політичного дискурсу – постмодерністський, який полягає в практиці соціального конструювання [3, с. 134].

Нині поряд із поняттям «політичний дискурс» (О. Й. Шейгал, А. М. Баранов) у лінгвістичній літературі вживають дефініції «агітаційно-політична мова» (А. П. Чудінов), «політична мова» (О. І. Воробйова), «суспільно-політична мова» (Т. В. Юдіна), «мова суспільної думки» (П. М. Денисов).

Різні підходи в дослідженні політичного дискурсу спричинили безліч тлумачень цього поняття. Чимало дослідників вважають політичний дискурс явищем лише публічної сфери. А. М. Баранов та О. Г. Казакевич кваліфікують цей феномен як сукупність усіх мовленнєвих актів, задіяних у політичних дискусіях, а також правил публічної політики, що виникають під впливом традицій [1, с. 6]. Л. П. Нагорна трактує політичний дискурс як сукупність дискурсивних практик, що ідентифікують учасників політичної комунікації або формують її конкретну тематику [8, с. 246]. В. В. Петренко тлумачить це поняття як сукупність усіх мовленнєвих актів у політичних дискусіях, а також правил публічної політики, що оформлені відповідно до традицій і підтверджені досвідом [10, с. 5]. О. Й. Шейгал під політичним дискурсом розуміє «будь-які мовні утворення, суб'єкт, адресат або зміст яких належить до сфери політики» [14, с. 156].

Усі запропоновані вище визначення репрезентують широкий погляд на політичний дискурс, за яким він потрактований як система суджень, наповнених політичним змістом. Згідно з вузьким розумінням (або, радше, традиційним поглядом) політичний дискурс – це дискурс політиків. Такого підходу дотримується голландський лінгвіст Т. ван Дейк, який вважає, що дискурс є політичним, коли він супроводжує політичний акт у відповідній політичній обстановці; тобто політичний дискурс формується в контексті функціонування політичних інститутів (сесії парламенту, засідання уряду, з'їзди партій) [6, с. 124].

О. І. Воробйова вживає термін «політична мова», трактуючи її як «політичну лексику, що посідає особливе місце в словниковому складі мови: вона частотна і являє собою особливий, найбільш важливий аспект політичної комунікації» [5, с. 10]. На думку Д. О. Місюрова, політичною мовою можна вважати будь-який текст, присвячений політичному життю. Це можуть бути звернення до народу, стенограми засідань, аналітичні статті, гасла. До політичної мови він зараховує закони, конституції, декларації прав тощо [7, с. 45]. Як стверджує В. В. Петренко, «політична мова – дещо ширше поняття, оскільки охоплює не лише мову публічних політичних дискусій, а й вміщує мовні особливості політичних документів» [10, с. 7]. А. М. Баранов та О. Г. Казакевич наголошують, що політична мова є «особливою знаковою системою, яка призначена власне для політичної комунікації» [1, с. 139]. Проаналізувавши наведені визначення понять «політична мова» та «політичний дискурс», робимо висновок, що виокремлення «політичної мови» в окрему галузь не виправдане, оскільки немає достатніх підстав для цього.

Дефініція «агітаційно-політична мова», уведена А. П. Чудіновим на позначення терміна «політичний дискурс», залишається поза увагою науковців. Натомість у сучасній лінгвістиці простежено тенденцію до використання терміна «агітаційний політичний дискурс» не як окремого типу дискурсу, а в межах політичного.

Зокрема, О. С. Билінська, узявши за основу функційний критерій, диференціює в межах політичного дискурсу такі види: інформаційний, агітаційний, ритуальний, іміджево-презентаційний, аргументативно-маніпулятивний [2, с. 139]. На нашу думку, логічно виокремлювати агітаційно-політичний дискурс як різновид політичного дискурсу, а тому вважаємо за потрібне з'ясувати поняття агітації.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови агітація потрактована як «громадська і політична діяльність, робота серед загалу, спрямована на роз'яснення політики якої-небудь партії чи організації» [4, с. 6]. У Словнику української мови агітацію визначено як «дію за значенням агітувати. Агітувати – 1. Роз'яснювати політику якої-небудь партії чи організації, закликати до боротьби за цю політику або проти неї. 2. Перекопувати в чому-небудь, спонукати до чогось» [13, с. 16].

Юридика енциклопедія тлумачить поняття як «публічне колективне або індивідуальне поширення теорій, концепцій, ідей або лозунгів серед певного кола осіб із метою впливу на них, переконання їх у чому-небудь і спонукання до певних дій (голосування на виборах за тих чи тих кандидатів, участь у страйках, мітингах, походах, демонстраціях)» [15, с. 36].

З огляду на наведені дефініції, виокремлюємо три основні складники агітації: вплив, переконання, спонукання. Інакше кажучи, агітаційні тексти скеровані не лише привернути увагу виборців, а й переконати їх зробити правильний вибір на користь того чи того політичного діяча. Більшість лінгвістів визнає, що функція переконання є основною функцією політичного дискурсу. Як справедливо зазначає П. Б. Паршин, будь-який текст впливає на свідомість адресата в семіотичному плані, але для політичного тексту мовний вплив постає основною метою комунікації, на досягнення якої зорієнтовані лінгвістичні засоби [9, с. 143].

Оскільки агітація є найпоширенішим засобом політичної боротьби, що реалізована через вплив, переконання та спонукання, доцільно, на нашу думку, виокремлювати термін «агітаційно-політичний дискурс» як особливий різновид політичного дискурсу, для якого характерна прагматична скерованість на отримання конкретного результату.

Висновки. Отже, проаналізувавши лінгвістичні праці, констатуємо, що поряд із поняттям «політичний дискурс» у літературі вживають дефініції «політична мова», «мова суспільної думки», «агітаційно-політична мова» тощо. Але виокремлення їх в окремі галузі не виправдане, оскільки немає достатніх підстав для цього. Дослідивши тлумачення терміна «агітація», ми з'ясували, що вона є найпоширенішим засобом реалізації політичної боротьби, складниками якої є вплив, переконання та спонукання. Для досягнення політичного домінування адресантові необхідно переконати адресата й спонукати до потрібного вибору. Ці критерії слугують підставою для виокремлення агітаційно-політичного дискурсу як різновиду політичного дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранов А. Н. Парламентские дебаты: традиции и новации / А. Н. Баранов, Е. Г. Казакевич. – М.: Знание, 1991. – 42 с.
2. Билінська О. С. Агітаційні жанри українського політичного дискурсу: сугестивний і лінгвопрагматичний аспекти: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. С. Билінська; Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 2017. – 20 с.
3. Будаев Э. В. Современная политическая лингвистика / Э. В. Будаев, А. П. Чудинов. – Екатеринбург: УрГПУ, 2006. – 267 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 170 000 слів / автор, кер. проекту, гол. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: Перун, 2002. – 1428 с.
5. Воробьева О. И. Политическая лингвистика. Современный язык политики. – М.: Издательство ИКАР, 2008. – 296 с.
6. Дейк Т. А. ван. Язык. Познание. Коммуникация / Т. А. ван Дейк; пер. с англ. / сост. В. В. Петрова; под ред. В. И. Герасимова; вступ. ст. Ю. Н. Караулова и В. В. Петрова. – М.: Прогресс, 1989. – 310 с.
7. Мисуров Д. А. Политическая символика: структура и функции // Вестник Московского университета. Серия 12. Политические науки. – 1999. – № 1. – С. 43–57.
8. Нагорна Л. П. Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики / Л. П. Нагорна. – К.: Світогляд, 2005. – 315 с.
9. Паршин П. Б. Лингвистические методы в концептуальной реконструкции // Системные исследования – 1986. – М.: Наука, 1987. – 403 с.
10. Петренко В. В. Політична мова як засіб маніпулятивного впливу: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. політ. наук: спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / В. В. Петренко; Київський національний ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2003. – 17 с.
11. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.
12. Серажим К. С. Термін «дискурс» в сучасній лінгвістиці / К. С. Серажим // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен. – Харків: Константа, 2003. – С. 7–12.
13. Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР; Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1970–1980. – Т. 1. – С. 16.
14. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса / Е. И. Шейгал. – Волгоград: Перемена, 2000. – 431 с.
15. Юридична енциклопедія: У 6 т. / під ред. Ю. Шемшученко. – К.: «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998. – Т. 1.: А – Г. – 672 с.

REFERENCES

1. Baranov A. N. Parliamentary debate: traditions and innovations / A. N. Baranov, E. G. Kazakevich. – M.: Knowledge, 1991. – 42 p.
2. Bilinska O. S. Agitation genres of Ukrainian political discourse: suggestive and linguistic and pragmatic aspects: author's abstract. dis for obtaining the degree of cand. filol. sciences: special 10.02.01 «Ukrainian language» / O. S. Bilinska. Odesa National University for I. I. Mechnikov – Odessa, 2017. – 20 s.
3. Budaev E. V. Modern political linguistics / E. V. Budaev, A. P. Chudinov. – Yekaterinburg: UrGPU, 2006. – 267 p.
4. Great explanatory dictionary of modern Ukrainian language: 170 000 words / author, director. project, for the society. red V. T. Busel. – K.; Irpen: Perun, 2002. – 1428 p.
5. Vorobyova O. I. Political Linguistics. The modern language of politics. – M.: IKAR Publishing House, 2008. – 296 p.
6. Deyk T. A. van. Language. Cognition. Communication / T. A. van Deyk; translation with English / comp. V. V. Petrova; Ed. V. I. Gerasimova; introductory. Art. Yu. N. Karaulova and V. V. Petrova. – M.: Progress, 1989. – 310 p.
7. Misyurov D. A. Political symbols: structure and functions // Bulletin of Moscow University. Series 12. Political Science. – 1999. – № 1. – P. 43–57.
8. Nagorna L. P. Political language and language policy: the range of possibilities of political linguistics / L. P. Nagorna. – K.: Worldview, 2005. – 315 p.
9. Parshin P. B. Linguistic methods in conceptual reconstruction // System Research – 1986. – Moscow: Nauka, 1987. – 403 p.
10. Petrenko V. V. Political language as a means of manipulative influence: author's abstract dis for obtaining the degree of cand. polit. sciences: special 23.00.02 «Political Institutions and Processes»/T.Shevchenko National University of Kyiv.-Kyiv, 2003. -17 s.
11. Selivanova O. O. Modern linguistics: terminology encyclopedia / O. O. Selivanova. – Poltava: Environment-K, 2006. – 716 c.
12. Serazhim K. S. The term «discourse» in modern linguistics / K. S. Serazhim // Discourse as a cognitive-communicative phenomenon. – Kharkiv: Constant, 2003. – P. 7–12.
13. Dictionary of the Ukrainian language: in 11 vol. / Academy of Sciences of the USSR; Institute of Linguistics; for red. I. K. Bilodid. – K.: Scientific Opinion, 1970–1980. – T. 1. – P. 16.
14. Sheigal E. I. Semiotics of Political Discourse / E. I. Sheigal. – Volgograd: The Change, 2000. – 431 p.
15. Law Encyclopedia: At 6 vol. / Y. Shemshuchenko. – K.: «Ukrainian Encyclopedia» by them. M. P. Bazhana, 1998. – T. 1: A – G. – 672 p.

Agitation-political discourse in the context of the theory of discourse

S. B. Shylo

Abstract. The article describes the phenomenon of political discourse and outlines the approaches to its interpretation. Different interpretations of the concepts of "political discourse", "political language" and "agitation and political language" were systemized. Two approaches to the analysis of the political discourse were defined, namely: narrow (the discourse of the politicians) and wide (forms of the communication in which to the sphere of politics relates at least one of the components: subject, addressee or content). Based on the main purpose of the political discourse - the persuasion of the addressee and the prompting to the needed choice, which is realized with using the most popular approach of the political struggle – agitation, agitation-political discourse is singled out as a type of political discourse.

Keywords: *political discourse, agitation, political language, agitation and political discourse.*

Агитационно-политический дискурс в контексте теории дискурса

С. Б. Шило

Аннотация. В статье описан феномен политического дискурса и выделены подходы к его интерпретации. Систематизированы различные толкования понятий «политический дискурс», «политический язык» и «агитационно-политическая речь». Определены два подхода к анализу политического дискурса: узкий (дискурс политиков) и широкий (формы общения, в которых к сфере политики относится хотя бы одна из составляющих: субъект, адресат или содержание). Учитывая основную цель политического дискурса – убеждение и побуждение адресата к выбору, приемлемому для адресанта, которая реализуется с помощью распространенного средства политической борьбы – агитации, выделен агитационно-политический дискурс как разновидность политического дискурса.

Ключевые слова: *политический дискурс, агитация, политическая речь, агитационно-политический дискурс.*